

Smluvní zastoupení v novém občanském zákoníku

Mgr. František Korbel, Ph. D.*

I. Úvod

Příspěvek na téma smluvního zastoupení jsem si zvolil záměrně jako bývalý advokát, neboť jde o problematiku pro advokáty neustále aktuální, představující nejdůležitější prvek jejich profesionální činnosti. Vzhledem k tomu, že text prof. JUDr. Luboše Tichého na téma „Základní otázky smluvního zastoupení“ obsahuje prakticky vyčerpávající teoretickou stať popisující jednotlivé instituty a problémy smluvního zastoupení, zaměřím se spíše na srovnání současné a navrhované právní úpravy a představení nejdůležitějších změn. V závěru uvedu, jakým způsobem se rekodifikační komise vypořádala s konkrétními připomínkami prof. Tichého a jak je případně zapracovala do návrhu nového občanského zákoníku (dále jen „NOZ“).¹

II. Změny v právní úpravě zastoupení

1. Základní rámec změn

Obecná právní úprava zastoupení při právním jednání **fyzických osob** není v návrhu NOZ zrovna pasáží, k níž by se upírala největší pozornost z hlediska provedených změn oproti stávající právní úpravě. To neznamená, že by k dílčím změnám právní úpravy nedošlo, nicméně jde o změny a doplňky, které navazují na současnou právní úpravu zastoupení provedenou v § 22 – 33b OZ a pouze ji evolučním způsobem rozvíjejí, zpřesňují a doplňují. Tato ustanovení přesto zaslouží naši pozornost, neboť změn je celá řada.

Jinak je tomu u **právnických osob**, kde se zcela opouští současná koncepce přímého jednání právnických osob prostřednictvím jejich statutárních orgánů a nahrazuje se německou koncepcí zastoupení (*organschaftliche Vertretung*), která **nerozlišuje jednání statutárních orgánů a smluvního zástupce a hovoří vždy o „zastoupení“ právnické osoby**. Ostatně tak je tomu v představách veřejnosti navzdory současné právní úpravě i u nás; vzpomeňme si na označování jednajících stran v laicky sepsaných smlouvách i běžné řeči, kde se u právních úkonů běžně hovoří o tom, že právníká osoba je „zastoupena“ jednatelem společnosti, předsedou představenstva, předsedou sdružení apod.

Podstatou zastoupení je jednání zástupce za jinou osobu jejím jménem a s tím, že z jednání zástupce vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. V tomto smyslu hovoříme o

* Autor je náměstkem ministra spravedlnosti pro legislativu a informatiku a místopředsedou Legislativní rady vlády.

¹ Návrh nového občanského zákoníku popisují dle verze předložené dne 11. 4. 2011 vládě, přístupné v elektronické knihovně vládní legislativy (<http://eklep.vlada.cz>) nebo na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti, v sekci „občanský zákoník“ (<http://obcanskyzakonik.justice.cz>). Oproti verzi pro připomínkové řízení z konce minulého roku obsahuje množství změn a došlo též k přečíslování paragrafů. Text prof. Tichého popisuje ještě starší verzi, která byla předložena Parlamentu v pátém volebním období Poslanecké sněmovny dne 7. 5. 2009 a je dostupná jako sněmovní tisk č. 835 na stránkách Poslanecké sněmovny (www.psp.cz).

přímém zastoupení.² Aby tyto důsledky nastaly, musí je právo připustit. Institut přímého zastoupení je teprve novodobou záležitostí, jejíž právní úprava se objevila až v souvislosti s rozvojem společenských vztahů a růstem abstrakce v právním myšlení ve velkých kodifikacích soukromého práva 19. a 20. století.³ Římské právo jej nepřipouštělo a stálo na zásadě *alteri stipulari nemo potest* (nikdo si nesmí dát něco slíbit pro jiného). Pokud někdo chtěl obstarat svou záležitost prostřednictvím jiné osoby, mohl využít pouze instituty, které v teorii označujeme jako **nepřímé zastoupení**, nebo tzv. „náhradnictví“. V takových případech jedná zástupce sice v zájmu zastoupené osoby a v dohodě s ní, ale práva a povinnosti z jednání vznikají pouze jemu a k jejich přenosu na zastoupenou osobu je třeba učinit další právní úkony. Nepřímé zastoupení není obecně upraveno ani v dnešním OZ, ani v návrhu NOZ, ale projevuje se v některých smluvních typech jako např. ve smlouvě příkazní (§ 724 – 732 OZ), smlouvě o obstarání věci (§ 733 – 736 OZ), smlouvě o obstarání prodeje věci (§ 737 – 741 OZ) či smlouvě mandátní (§ 566 – 576 obchodního zákoníku), resp. nově v závazcích ze smluv příkazního typu (§ 2383 a násl. NOZ), s výjimkou smlouvy o obchodním zastoupení (§ 2436 – 2473 NOZ), která představuje nový smluvní typ vycházející z přímého zastoupení. Tento text se bude týkat pouze přímého zastoupení.

2. Stávající právní úprava zastoupení v OZ, její výklad a nedostatky

Stávající úprava zastoupení v současném OZ čítá **pouhých 13 paragrafů** a obsahuje velmi kusou úpravu základních otázek vznikajících v souvislosti se zastoupením. Systematicky je řazena v části první OZ (obecná ustanovení), hlavě třetí (zastoupení), hned za úpravou účastníků občanskoprávních vztahů (v NOZ nově „osob“). Právní úprava není dnes více strukturována a pouze z obsahu a marginálních rubrik lze dovodit, že se vnitřně člení na tři obecná ustanovení (§ 22 – 24 OZ), pět ustanovení o zákonném zastoupení (§ 26 – 30 OZ) a pět ustanovení o smluvním zastoupení (§ 31 – 33b OZ).

Obecná ustanovení definují podstatu přímého zastoupení (jednání za jiného jeho jménem se vznikem práv a povinností přímo zastoupenému), podávají výčet druhů zastoupení (na základě zákona, rozhodnutí, nebo smlouvy) a kladou základní požadavky na osobu zástupce, u níž se vyžaduje způsobilost k právním úkonům, absence střetu zájmů a osobní výkon zastoupení. Substituta se může zástupce ustanovit, jen jestliže je to právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto.

Ustanovení o zákonném zastoupení upravují souhrnně zastoupení vzniklá ex lege (zákonný zástupce) a zastoupení vzniklá na základě rozhodnutí soudu (opatrovník a zvláštní zástupce). Tato ustanovení nejsou předmětem tohoto textu.

Ustanovení o smluvním zastoupení, nazvaná dosti nevhodnou rubrikou „**zastoupení na základě plné moci**“ podávají základní úpravu přímého zastoupení na základě dohody. Institut dohody je zde však zcela potlačen a předpokládá se pouze implicitně. Výslovné znění § 31

² Krčmář, J.: Právo občanské. I. Výklady úvodní a část všeobecná. 3. doplněné vydání. Všehrd. Praha. 1936, str. 203 a násl.

³ Francouzský Code civil, čl. 1984 a násl.; rakouský ABGB, § 1002 a násl.; německý BGB, § 164 a násl.; italský Codice civile, čl. 1387 a násl. ad.

odst. 1 OZ rozvíjí nevhodné znění rubriky a znovu implikuje jednostranný charakter zastoupení („je možné dát se zastoupit“ ... „zmocnitel udělí za tímto účelem plnou moc“...). V plné moci se vyžaduje uvedení rozsahu zastoupení, pod sankcí absolutní neplatnosti.

Plná moc je však pouze důsledkem zastoupení, nikoli jeho základem. Plnou moc vystavuje jednostranně zmocnitel pro zmocněnce, aby s ní zmocněnec prokazoval zastoupení vůči třetím osobám, s nimiž jedná jménem zastoupeného. Základem zastoupení není plná moc, ale dohoda mezi zmocnitelem a zmocněncem.⁴ Vzhledem k tomu, že stávající OZ neupravuje žádný smluvní typ pro přímé zastoupení, půjde v praxi o různé inominátní smlouvy, jako např. smlouva o právním zastoupení, smlouva o poskytování právních služeb (což je termín používaný zákonem o advokacii, jehož součástí je sice zastoupení, ale jehož rozsah je obvykle širší), dohoda o plné moci apod.

Rozdíl mezi dohodou a plnou mocí popsal Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 22. 4. 2010, sp. zn. 21 Cdo 5429/2007: *„Při zastoupení na základě plné moci je třeba rozlišovat mezi dohodou o plné moci a mezi samotnou plnou mocí. Dohoda o plné moci (zastoupení či zmocnění) je smlouva mezi zmocnitelem a zmocněncem, kterou se zmocněnec zavazuje zastupovat zmocnitele v dohodnutém rozsahu, popřípadě za dohodnutých podmínek; uzavřením této dohody vzniká právní vztah zastoupení mezi zmocnitelem a zmocněncem. Plná moc je jednostranný právní úkon zmocnitele, určený (adresovaný) třetí osobě (třetím osobám), v němž zmocnitel prohlašuje, že si zvolil zmocněnce, aby ho zastupoval v rozsahu uvedeném v této plné moci; plná moc z hlediska obsahu právního úkonu představuje osvědčení (průkaz) o zastoupení, vzniklém na základě dohody o plné moci (zastoupení či zmocnění). Udělení plné moci není samo o sobě smlouvou, ale jednostranným právním úkonem.“*

Plná moc je platná vždy, pokud je určitá a srozumitelná a vyplývá z ní jednoznačně vůle zmocnitele nechat se zastupovat zmocněncem (viz obecná ustanovení o právních úkonech, § 37 odst. 1 OZ). Tento přirozený princip vyjádřil velmi pěkně Nejvyšší soud Slovenskej republiky rozhodnutím ze dne 27. 6. 1968, sp. zn. 2 Cz 2/68 (Rc 56/69): *„Plnomocenstvom udeleným pre konanie pred súdom môže byť každá listina účastníkom vlastnoručne podpísaná, ak je z nej vidieť vôľu účastníka, aby bol určitou osobou zastupovaný.“*

Zastoupit je možno se nechat nejen fyzickou, ale i právnickou osobou.⁵ Při **zastoupení právnickou osobou** jedná za zmocnitele statutární orgán právnické osoby nebo jiná osoba, které tento orgán udělil plnou moc. Jde o jeden ze zákonných případů, kdy může zmocněnec i bez dohody se zmocnitelem pověřit dalšího substituta. Tuto koncepci přebírá i NOZ, pouze s tím rozdílem, že nevyžaduje udělení další (substituční) plné moci, ale dává statutárnímu orgánu možnost určit další jednající osobu, což bude praktické zejména u zaměstnanců právnické osoby (§ 420 NOZ).

Zastoupení je možno sjednat paralelně i pro **více zástupců**. Není-li v plné moci udělené několika zmocněncům určeno jinak, musí **jednat všichni společně**. Osobně souhlasím

⁴ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Linde Praha a.s. Praha. 2008, str. 223 – 226.

⁵ Jinak je tomu v některých řízeních, v nichž se zastoupení právnickou osobou na rozdíl od obecné hmotněprávní úpravy nepřipouští, viz např. § 24 odst. 1 OSŘ nebo § 35 odst. 1 TrŘ.

s kritickou připomínkou prof. Tichého, že požadavek plurality jednání zástupců odporuje vývojovým trendům a podporují proto opačný princip, který je již v návrhu NOZ (zatím variantně) vyjádřen.

Požadavek **písemné formy plné moci** je stanoven pro zastoupení při písemných úkonech a při zastupování, které se netýká jen konkrétního právního úkonu, tj. v případech generálních plných mocí nebo v případech plných mocí k zastupování při více úkonech. Požadavky případných jiných forem právních úkonů ve vztahu k požadavkům na formu plné moci OZ neřeší.

Případná **omezení plné moci** či pokyny zmocnitele dané zmocněnci jsou primárně součástí smluvního vztahu mezi zmocnitelem a zmocněncem. Pokud nejsou uvedeny v plné moci, nemají vliv na právní účinky jednání zmocněnce vůči třetím osobám, ledaže by byly těmto osobám známy i jinak. Zmocněnec přebírá vědomosti a dobrou/špatnou víru od zmocnitele, neprokáže-li se, že jde o okolnosti, o nichž věděl již před udělením plné moci. Příslušné ustanovení současného OZ je vyjádřeno velmi obtížně srozumitelným způsobem

Ustanovení § 33 OZ řeší problematiku **excesu**. Jde jednak o překročení zmocnění a jednak o jednání za jiného zcela bez zmocnění. Zákon pro tyto případy konstruuje dvě alternativy. Z jednání zmocněnce bude zavázán zmocnitel (*ex tunc*), pokud překročení plné moci buď dodatečně schválí, nebo pokud se o překročení oprávnění dozví a zůstane pasivní (bez zbytečného odkladu neoznámí třetí osobě, se kterou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas). V opačném případě zůstane ze svého jednání zavázán sám zmocněnec, který své zmocnění překročil. V takovém případě bude odpovídat třetí osobě, s níž jednal, za splnění závazku nebo náhradu škody. To neplatí, pokud třetí osoba o nedostatku plné moci věděla.

Ustanovení § 33a OZ, doplněné velkou novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. říká prakticky totéž, co § 24 OZ o substitučním zástupci a § 31 odst. 2 OZ o dalším zástupci v případě zmocnění právnické osoby. Toto ustanovení je nadbytečné.

Naopak důležité, byť ne zcela úplné, je poslední ustanovení o smluvním zastoupení v § 33b OZ, které stanoví **důvody zániku plné moci** a důsledky s tím spojené. Plná moc zanikne:

- a) provedením úkonu, na který byla omezena,
- b) odvoláním ze strany zmocnitele,
- c) výpovědí ze strany zmocněnce,
- d) smrtí zmocněnce,
- e) smrtí zmocnitele, nevyplývá-li z jejího obsahu nebo ze zákona jinak.

Práva odvolat plnou moc se zmocnitel nemůže vzdát. K účinkům odvolání plné moci dochází až dojitím odvolání zmocněnci. Pokud však třetí osoba věděla, že došlo k odvolání plné moci, nebude zmocnitel ve vztahu k ní z jednání zmocněnce zavázán. Zákon, ani komentářová literatura neřeší otázku, jaké budou důsledky jednání zmocněnce, který objektivně překročil odvolané zmocnění, ale nebyl si toho vědom, na rozdíl od třetí osoby, která s ním jednala a této skutečnosti si vědoma byla. Ustanovení § 33 odst. 3 OZ říká pouze tolik, že ustanovení o odpovědnosti zmocněnce v těchto případech neplatí. Podle mého názoru zde práva a povinnosti z jednání zmocněnce nevzniknou ani zmocněnci, ani zmocniteli, neboť objektivně

již nejde o projev vůle směřující ke vzniku práv a povinností, čehož si třetí jednající osoba byla vědoma. Zákon výslovně neřeší, jaké důsledky má odvolání plné moci na smluvní vztah mezi zmocnitelem a zmocněncem. Zákon rovněž neuvádí, že k zániku plné moci může dojít v důsledku dohody zmocnitele se zmocněncem či v důsledku uplynutí času, na který byla omezena, ale to vyplývá z povahy věci a ani NOZ tím normativní text nezatěžuje. Prof. Tichý uvádí správně i další možnosti zániku plné moci.

V případě smrti zmocnitele nebo výpovědi plné moci ze strany zmocněnce, je zmocněnec povinen učinit ještě vše, co nesnese odkladu, aby zmocnitel nebo jeho právní nástupce neutrpěl újmu na svých právech. Úkony takto učiněné mají stejné právní účinky, jako kdyby zastoupení ještě trvalo, pokud neodporují tomu, co zařídil zmocnitel nebo jeho právní nástupci.

3. Návrh právní úpravy zastoupení v NOZ

V návrhu nového občanského zákoníku se přímé zastoupení objevuje na více místech. **Obecná úprava zastoupení** je tak jako dnes upravena ve třetí hlavě části první, ovšem v důsledku řádově podrobnější úpravy osob v hlavě druhé se posunula až k § 412 – 465 NOZ. Vedle toho návrh NOZ upravuje podrobnosti přímého zastoupení též pro některé zvláštní případy. Jedním z nich je **zastoupení členem domácnosti** (§ 49 – 54 NOZ) v právní úpravě fyzických osob v oddíle 2 hlavy druhé (podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat). Dalším je **zastupování při jednání právnických osob** (§ 157 – 163 NOZ). Specifickou úpravu má ještě **zastoupení podnikatele** v ustanoveních o spotřebiteli (díl 4 hlavy druhé, § 406 – 407 NOZ). Další úpravy zastoupení jsou obsaženy v části druhé o rodinném právu, z nichž některé jsou dnes upraveny zákonem o rodině. Konkrétně jde o **vzájemné zastupování manželů** (§ 607 NOZ), **zastoupení dítěte** (§ 868 – 871 NOZ) a **opatrovnictví dítěte** (§ 919 – 928 NOZ). Určité důsledky institutu zastoupení se projevují též v oblasti věcných práv v právní úpravě nabytí vlastnického práva vydržením (§ 1064, § 1069 NOZ). Novinkou je též výslovná a relativně podrobná úprava přímého zastoupení v oblasti závazkových vztahů, a to ve **smlouvě o obchodním zastoupení** (§ 2436 – 2473 NOZ).

3.1. Obecná úprava zastoupení

Obecná úprava zastoupení v § 412 – 465 NOZ je oproti stávající úpravě podrobnější a podstatně propracovanější zejména v oblasti zákonného zastoupení. Příslušná hlava je strukturována na tři díly:

- všeobecná ustanovení se šesti paragrafy (§ 412 – 417 NOZ),
- smluvní zastoupení s 15 paragrafy a s oddílem o obecných ustanoveních (§ 418 – 425 NOZ) a prokuře (§ 426 – 432 NOZ),
- zákonné zastoupení s 33 paragrafy a s oddíly o základních ustanoveních (§ 433 – 440 NOZ), opatrovnictví člověka (441 – 461 NOZ) a opatrovnictví právnické osoby (462 – 464 NOZ).

V rámci těchto dílů došlo oproti stávajícímu OZ k revizi ustanovení, která představují obecný základ pro jakékoli zastoupení a která jsou specifická pouze pro smluvní či zákonné zastoupení.

3.1.1. Všeobecná ustanovení

Do všeobecných ustanovení se tak nově dostalo pravidlo, že *není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem*. Obdobné ustanovení je v současném OZ řazeno nevhodně v ustanoveních o smluvním zastoupení (§ 32 odst. 1 OZ), přestože zjevně dopadá na jakékoli zastoupení. Navíc stávající znění zbytečně omezuje hypotézu této normy pouze na to, co vyplývá z právního úkonu jednajícího, zatímco návrh NOZ používá pojem „není-li zřejmé“, což umožňuje zohlednit i širší okolnosti jednání. Zařazení do všeobecných ustanovení se týká též **ochrany dobré víry** ve vztazích zástupce, zastoupeného a třetí osoby, která je formulována, na rozdíl od § 32 odst. 3 OZ, v novém § 412 odst. 2 NOZ podstatně jasněji. Dobrá víra se hodnotí u toho, kdo jedná, čili u zástupce, a dovozují se z ní důsledky pro zastoupeného, zatímco dnes je tomu naopak. Není-li však sám zastoupený apriori v dobré víře, nemůže se dovolat dobré víry zástupce.

Projevem celkové liberalizace a posilování autonomie vůle v NOZ je ustanovení o **střetu zájmů**. Současný OZ kategoricky zakazuje zastoupení tomu, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného. V NOZ platí toto pravidlo bez výjimek pouze v případě zákonného zastoupení, ale ve smluvním zastoupení jej lze prolomit, pokud zastoupený o takovém střetu věděl nebo musel vědět, a přesto si zastoupení sjednal. Proč ne?

Problematika střetu zájmů je ovšem složitější, v praxi může dojít např. k tomu, že střet zájmů není identifikován při sjednání zastoupení, ale vznikne až v jeho průběhu v konkrétní situaci při konkrétním jednání. Pro tyto případy se doplňuje výslovné ustanovení, které chrání zastoupeného a třetí osoby podle toho, zda třetí osoba o střetu zájmů věděla, příp. musela vědět. Pokud třetí osoba o střetu zájmů zástupce věděla, je chráněn zastoupený; pokud nevěděla, je chráněna její dobrá víra. NOZ stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že o rozpor v zájmech zástupce a zastoupeného jde tehdy, pokud zástupce jedná v konkrétní situaci i za třetí osobu nebo pokud jedná ve vlastní záležitosti.

Institut **dalšího (substitučního) zástupce** je oproti stávající právní úpravě doplněn a zpřesněn ve dvou směrech. Připouští možnost pověření dalšího zástupce primárním zástupcem i pro případy, vyžaduje-li to nutná potřeba (dnes to lze pouze v případech, je-li to stanoveno zákonem nebo dohodnuto). Doplnuje se dispozitivní ustanovení o tom, že za řádný výběr osoby dalšího zástupce odpovídá zástupce, čímž je zdůrazněn princip ochrany práv zastoupeného. Aniz by to musel zákon výslovně zdůrazňovat, platí pro substitučního zástupce obdobně ustanovení o zástupci, včetně možnosti pověření dalšího (a dalšího) substitučního zástupce.

K podstatné změně dochází v úpravě jednání v případě **pluralitý zástupců**. Současný OZ upravuje tuto situaci nesprávně pouze pro účely smluvního zastoupení, ale jde o obecný jev. Dnešní stav je takový, že není-li v plné moci udělené několika zmocněncům určeno jinak,

musí jednat všichni společně. S tím původně počítal i návrh NOZ ve verzi předložené Poslanecké sněmovně před dvěma lety. Osobně se domnívám ve shodě s prof. Tichým, že základem by měl být princip opačný. Považuji za podstatně operativnější, aby v případě plurality zástupců mohl jednat každý samostatně. Podle mého názoru se to ničemu nepříčí a nic zásadního to neohrožuje. V případě smluvního zastoupení si strany mohou ujednat jinak. Návrh předložený vládě proto již počítá s variantním řešením a podle předběžných konzultací se členy rekodifikační komise se kloním k závěru, že většina z nich se na Legislativní radě vlády přikloní k tomuto řešení.

Dalším institutem, který má obecný základ, ale dnes je nevhodně řazen pouze u smluvního zastoupení, je problematika **excesu**, čili **překročení oprávnění zástupce**. NOZ zde v obecné rovině více chrání zastoupeného, než je tomu v právní úpravě excesu při smluvním zastoupení. Stávající znění § 33 odst. 1 OZ klade na zastoupeného požadavek aktivního nesouhlasu s excesem („*Neoznámí-li však zmocnitel osobě, se kterou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení oprávnění dozvěděl, platí, že překročení schválil.*“). Tento požadavek se v obecné úpravě vypouští a vázanost zastoupeného excesivním jednáním zástupce se konstruuje pouze pro případy, kdy zastoupení jednání bez zbytečného odkladu schválí. Ve specifické úpravě excesu při smluvním zastoupení se však přejímá dosavadní stav (viz dále).

Novinkou je též ustanovení, které umožňuje osobě, za kterou bylo jednáno zcela bez oprávnění, takové jednání schválit s přímými účinky pro sebe, jako by šlo o exces existujícího zástupce. Dnes není možné a taková situace je řešitelná pouze institutem nepřímého zastoupení prostřednictvím jednatelství bez příkazu (§ 742 – 746 OZ). Obdobný institut nepřímého zastoupení obsahuje i § 2958 – 2962 NOZ, pod klasickým názvem „**nepříkázané jednatelství**“. To však podle mého názoru nebrání paralelní konstrukci přímého zastoupení ex post, pokud si to osoba, za kterou bylo jednáno, přeje a pokud jednání neoprávněné osoby schválí s účinky vzniku práv a povinností z tohoto jednání přímo pro sebe.

Nedojde-li bez zbytečného odkladu ke schválení excesu zástupce či nepříkázaného jednatelství, bude osoba, která jednala za jiného, zavázána sama. Osoba, se kterou bylo jednáno a která byla v dobré víře, může na jednajícím požadovat, aby splnil, co bylo ujednáno, anebo aby nahradil škodu. Pokud nebyla v dobré v dobré víře, závazek nevznikne.

3.1.2. Smluvní zastoupení

U smluvního zastoupení nehovoříme již v obecných termínech zastoupený – zástupce, ale **zmocnitel** – **zmocněnec**. NOZ výslovně stanoví, že vznik i rozsah zmocnění vyplývá z dohody stran, nikoli z plné moci. Institut plné moci jako takový samozřejmě zůstává, ale ve shodě s teorií jej zákon vnímá jako jednostranný úkon zmocnitele, kterým prokazuje existenci a rozsah zastoupení pro účely jednání zmocněnce se třetími osobami. Požadavek formy plné moci stanoví NOZ obdobně jako dosavadní právní úprava, ale dává navíc prostor ještě pro jiné formy právních úkonů, než jen písemné a ústní. Stručně řečeno, forma plné moci má odpovídat formě vyžadované pro jednání, ať již je jakákoli (vedle ústní či písemné můžeme dnes uvažovat např. o obrázkové, audiovizuální apod.).

Pro účely smluvního zastoupení se doplňují některá **specifika excessu** za účelem ochrany dobré víry třetích osob, které dnešní OZ neupravuje. NOZ stanoví pravidlo, že kdo vlastní vinou vyvolá u třetí osoby domněnku, že zmocnil jiného k právnímu jednání, nemůže se dovolat nedostatku zmocnění, byla-li třetí osoba v dobré víře a mohla-li rozumně předpokládat, že zmocnění bylo uděleno. Dal-li zmocnitel jiné osobě najevo, že zmocněnce zmocnil k určitým jednáním, může se vůči ní dovolat zániku zmocnění, jen pokud jí to před zmocněncovým jednáním oznámil, nebo pokud tato osoba při zmocněncově jednání o zániku věděla.

Při excessu zmocněnce v případech smluvního zastoupení platí stávající princip, že zmocnitel je povinen vyjádřit aktivní nesouhlas s jednáním zmocněnce, bez zbytečného odkladu poté, co se o právním jednání dozví. Neučiní-li to, platí nevyvratitelná domněnka, že překročení schválil. I přesto však bude zmocnitel chráněn více, než dnes, neboť nevyvratitelná domněnka schválení se vylučuje nejen pro případy, kdy třetí osoba o excessu prokazatelně věděla, ale též pro situace, kdy měla a mohla z okolností bez pochybností poznat, že zmocněnec zástupčí oprávnění zjevně překračuje. O takovou situaci půjde mimo jiné v případech, jsou-li pokyny zmocnitele obsaženy přímo v plné moci, kterou se zmocněnec při jednání prokázal.

K některým změnám dochází též u **zániku plné moci**. Základní výčet důvodů zániku plné moci zůstává stejný (vykonáním právního jednání, na která byla plná moc omezena, odvoláním ze strany zmocnitele, výpovědí ze strany zmocněnce a smrtí na straně zmocnitele i zmocněnce). V případě smrti zmocněnce se v souladu s principem autonomie vůle připouští odchylné ujednání. V případě smrti zmocnitele nebo výpovědi plné moci zmocněncem platí pro zmocněnce povinnost učinit ještě vše, co nesnese odkladu, aby zmocnitel nebo jeho právní nástupce neutrpěl újmu, neodporuje-li to výslovnému příkazu zmocnitele či jeho právní nástupce.

Otázkou, o níž se hojně diskutovalo a kterou zmiňuje i prof. Tichý, je **neodvolatelná plná moc**. Současný OZ ji zakazuje kogentním způsobem. NOZ sice rovněž vychází z principu, že zmocnitel může zmocnění kdykoliv odvolat, ale připouští sjednání důvodů k odvolání. Ujednají-li si strany pro odvolání zmocnění určité důvody, nelze zmocnění odvolat z jiného důvodu. I v takovém případě však bude moci zmocnitel odvolat zmocnění, bude-li k tomu mít jiný, zvláště závažný důvod. Jde o velmi citlivé vyvažování vzájemných práv, povinností a ochrany zmocnitele, zmocněnce i třetích osob.

3.1.3. Prokura

V důsledku sjednocení obecné úpravy osob, včetně ustanovení o podnikatelích, i všech závazkových vztahů do nového občanského zákoníku dochází k přenesení právní úpravy prokury ze stávajícího obchodního zákoníku do NOZ. Návrh vychází z dnešního § 14 obchodního zákoníku s určitými změnami a doplňky; díky tomu se také rozšiřuje právní úprava z 1 paragrafu na 7 paragrafů, byť na se dodržuje legislativně technická zásada NOZ, že jeden paragraf nemá mít více, než dva odstavce (§ 14 obch. zák. má odstavců 7).

Prokura je konstruována jako **zvláštní plná moc** a takto je i systematicky řazena ve zvláštních ustanoveních o smluvním zastoupení. Díky tomu se na prokuru použijí všeobecná ustanovení o zastoupení i všechny instituty smluvního zastoupení, není-li stanoveno jinak. Z nich vyplývá automaticky kupříkladu to, že základem prokury není samotné udělení prokury, ale dohoda mezi podnikatelem (zmocnitelem) a prokuristou (zmocněncem), forma prokury apod. Použitelná ustanovení nejsou zbytečně opakována.

NOZ zachovává standardní pravidlo, že prokuru může udělit jen **podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku** a že prokurista může jménem podnikatele právně jednat ve všech záležitostech, k nimž při provozu obchodního závodu běžně dochází, vyjma zcizování nebo zatěžování nemovitých věcí. Novinkou je umožnění udělení prokury pouze pro určitou pobočku závodu nebo pouze pro některý z několika závodů, což je možnost v jiných právních řádech běžná a využívána i u nás do r. 1964.

U prokuristy se vyžaduje **osobní výkon funkce**, neboť se u něj předpokládá profesionalita a osobní odpovědnost za výkon prokury s péčí řádného hospodáře. Ustanovení o odpovědnosti se do zákona doplňuje výslovně (§ 430 NOZ), v dnešním obchodním zákoníku přímo v právní úpravě prokury chybí. Zastoupení prokuristy dalším zástupcem se nepředpokládá. Jde však o pravidlo dotýkající se výlučně vzájemných oprávnění a povinností podnikatele a prokuristy, tudíž je dispozitivní. Ujedná-li si podnikatel s prokuristou tuto možnost, může prokurista přenést prokuru na jiného či udělit další prokuru. Dispozitivní je i ustanovení o tom, že dojde-li k udělení více prokur, jedná každý prokurista samostatně. Naopak jedním z mála kogentních ustanovení je výslovný zákaz udělení prokury právnické osobě (§ 428 odst. 1 NOZ).

Oproti současnému pojetí prokury se opouští deformované pojetí prokury podmíněné zápisem do **obchodního rejstříku** (§ 14 odst. 6 obch. zák.). K takovéto veřejnoprávní povinnosti není v oblasti soukromého práva důvod. Prokura nabývá účinnosti inter partes již udělením, stejně jako plná moc. Následná povinnost jejího zápisu do obchodního rejstříku je sice zachována, ale pouze ve vztahu k účinkům publicity, nikoli jako podmínka účinnosti jako taková. Dokud nebude prokura do obchodního rejstříku zapsána, je ochrana třetích osob dostatečně zabezpečena ustanoveními o ochraně dobré víry. Jde o standardní řešení, které uchoval ještě občanský zákoník z r. 1950, zatímco obchodní zákoník převzal úpravu prokury z někdejšího zákoníku mezinárodního obchodu z roku 1963, deformovanou administrativními přístupy k institucím soukromého práva.

3.2. Zastoupení členem domácnosti

Ustanovení o zastoupení členem domácnosti byla inspirována rakouskou úpravou zástupčího oprávnění dalším členem domácnosti (*Vertretungsbefugnis nächster Angehöriger*)⁶. Návrh vychází též z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a doporučení Rady Evropy č. R (99)4 ohledně zásad právní ochrany nezpůsobilých dospělých osob.

⁶ § 284b – 284e des Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuches (ABGB), ve znění od 1. července 2007.

Podstatou tohoto institutu je **zastoupení dospělé osoby, které brání duševní porucha samostatně právně jednat**, členem její domácnosti. Takovým zástupcem může být potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila alespoň tři roky před vznikem zastoupení ve společné domácnosti. Zástupců může být více a každý jedná za zastoupeného samostatně.

Zastoupení členem domácnosti je na pomezí smluvního zastoupení, zastoupení na základě zákona a na základě rozhodnutí. Zastoupení vzniká z iniciativy člena domácnosti, který dá zastoupenému na vědomí, že ho chce zastupovat. Zastoupení vznikne schválením soudu. Odmítne-li to postižený, zastoupení nevznikne, případně již vzniklé zastoupení zanikne. K odmítnutí postačí schopnost projevit přání.

Zástupce dbá o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv. Zastoupení se vztahuje na obvyklé záležitosti zastoupeného, včetně možnosti nakládat s jeho příjmy. Zástupce není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity zastoupeného s trvalými následky.

3.3. Zastupování při jednání právnických osob

NOZ je jednotným základem právní úpravy soukromoprávních právnických osob v českém právu, čímž odstraňuje stávající roztržštěnou úpravu. Návrh vychází z převažující **fikční teorie právních osob**, podle níž nejsou právnické osoby reálně existující osoby, ale jen umělé výtvořky právního řádu.⁷ Takové osoby nemohou mít vlastní vůli a je jim přičítána vůle fyzických osob, které ji zastupují (srov. § 147 NOZ). Právnické osoby mají právní osobnost (způsobilost k právům a povinnostem), ale nemají vlastní svéprávnost (způsobilost samostatně právně jednat).

Z těchto východisek vychází navrhovaná úprava jednání za právnickou osobu v § 157 – 163 NOZ. Již znění rubriky „*jednání za právnickou osobu*“ napovídá, že dochází k podstatné změně oproti stávajícímu stavu, neboť **nejde o jednání právnické osoby, ale o její zastupování**. Zastupovat právnickou osobu může člen jejího statutárního orgánu, nebo její zaměstnanci v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci.

3.4. Zastoupení podnikatele

Návrh NOZ stanoví v § 406 a 407 obecná pravidla pro zastoupení podnikatelů v právním styku. Jde o smluvní zastoupení se zvýšenou ochranou třetích osob. Pověří-li podnikatel někoho při provozu závodu určitou činností, zastupuje tato osoba podnikatele ve všech jednáních, k nimž při této činnosti obvykle dochází. Podnikatele zavazuje jednání pověřené osoby, i pokud překročila své zmocnění, pokud o tom třetí osoba nevěděla. Podnikatele zavazuje i jednání jiné osoby v jeho provozovně, pokud byla třetí osoba v dobré víře, že jednající osoba je k jednání oprávněna.

⁷ Srov. rozsudek Soudního dvora Evropské unie ve věci C-81/87 (Daily Mail), ze dne 27. 9. 1988.

III. Závěr

Jak bylo popsáno, tak i navrhovaná právní úprava zastoupení, přestože nepředstavuje radikální systémovou změnu (alespoň u převažujícího zastoupení fyzických osob), přináší celou řadu novinek a změn oproti stávající právní úpravě. Tyto změny jsou založeny na evolučním rozpracování stávající právní úpravy podle poznatků doktríny a reálných potřeb praxe. V případě zastoupení právnických osob vychází NOZ z německé koncepce zastoupení (*organschaftliche Vertretung*), která nerozlišuje jednání statutárních orgánů a smluvního zástupce a hovoří vždy o „zastoupení“ právnické osoby.

Hlavní výhodou navrhované právní úpravy je integrace celého institutu zastoupení do textu NOZ, díky čemuž lze lépe propojit obecnou a zvláštní úpravu jednotlivých pasáží. Názorně je to provedeno v celé hlavě třetí, části první NOZ, která postupuje od všeobecných ustanovení o zastoupení bez ohledu na jeho původ, přes úpravu smluvního zastoupení (zmocnění) až po specifika prokury. Řazení některých institutů bylo přehodnoceno a došla-li rekodifikační komise k závěru, že mají obecné využití, zařadila je k obecnějším ustanovením (z dnešní marginální rubriky o smluvním zastoupení proto byly převedeny do všeobecných ustanovení základní pravidla excesu či ochrany dobré víry).

Ohledně struktury a řazení textu lze zajisté navrhopvat i cokoli jiného, zejména by bylo stejně tak možné postupovat i opačným způsobem, který popisuje prof. Tichý. Všeobecná ustanovení by bylo možno vypustit či zkrátit a obecný základ právní úpravy konstruovat v úpravě smluvního zastoupení, na niž by se z jiných dílů (např. zákonného zastoupení či prokury) odkazovalo. Takovéto řešení však považovala rekodifikační komise za méně vhodné a osobně se s jejím závěrem ztotožňuji. Ostatně, žádné větší výhrady k systematice zastoupení nezazněly ani v opakovaných připomínkových řízeních.

Oproti současnému znění občanského zákoníku došlo k celkovému posílení právní úpravy a řešení některých aspektů, které doposud nebyly upraveny vůbec, nebo nedostatečně (např. vznik zastoupení, specifika excesu, další zastoupení na základě nutné potřeby, odpovědnost za výběr substitučního zástupce, jiné formy plné moci než jen písemná a ústní, nové výslovné úpravy zastoupení právnických osob a podnikatelů, smluvní typ přímého zastoupení ve smlouvě o obchodním zastoupení apod.).

Připomínka prof. Tichého k základnímu rozlišení zástupce a „falešného zástupce“ byla akceptována a zapracována do úvodního ustanovení o zastoupení v § 412 odst. 1 NOZ. Na existenci zastoupení lze skutečně usuzovat nejen z právního jednání, ale i z jiných okolností. Je-li proto zřejmé, že někdo jedná za jiného, půjde o jednání zástupce. Naopak připomínka směřující k dalšímu rozvolnění možností pro ustanovení substitučního zástupce bez dohody se zastoupeným akceptována nebyla, neboť již zavedení této možnosti pro případ nutné potřeby v § 415 odst. 1 NOZ je oproti současnému stavu výraznou a plně dostačující změnou.

Akceptována nebyla též připomínka týkající se jednání nezpůsobilého zástupce, které se připouští v zájmu ochrany dobré víry třetí osoby, která o této záležitosti nevěděla a ani nemohla vědět. Důvody tohoto řešení chápu, nicméně ve shodě s prof. Tichým mám jisté pochybnosti o tom, zda jimi lze prolomit obecná ustanovení o způsobilosti, resp. o neplatnosti právních úkonů, která podle mého názoru dopadají na zástupce stejně, jako na jakoukoli jinou

osobu. Na druhou stranu je relevantní argument prof. Eliáše, že zde nejde o ochranu práv zástupce, který je pouze prostředníkem, ale o odpovědnost za výběr zástupce na straně zastoupeného a ochranu dobré víry na straně třetí osoby. Pokud tomu tak je, mělo by být toto ustanovení přeřazeno ze všeobecných ustanovení do dílu o smluvním zastoupení, neboť za výběr zákonného zástupce nelze vyvozovat odpovědnost zastoupeného.

V souladu s liberální koncepcí svobody a autonomie smluvní volnosti stran se navrhuje umožnit na základě dohody odchýlné od zákona některá jednání, která současná právní úprava bez pádných důvodů zakazuje. Příkladem může být umožnění zastoupení osobou, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, pokud zastoupený o takovém rozporu věděl nebo musel vědět. Jde typicky o problém soukromoprávní povahy, který nevyžaduje kogentní právní úpravu, neboť se nedotýká ochrany slabšího, třetích osob ani společnosti. I v tomto ohledu bylo vyhověno tomu, co ve svém textu uvádí prof. Tichý. Sřet zájmů je definován rozporem mezi zájmy zástupce a zastoupeného, navíc je doplněn o vyvratitelnou domněnku, jedná-li zástupce za třetí osobu nebo ve vlastní věci. Možnost schválení (ratihabice) jednání učiněného ve střetu zájmů vyplývá podle mého názoru přímo z dispozitivní konstrukce § 413 odst. 1 NOZ a není třeba ji speciálně popisovat.

Obdobný základ v liberalizaci právní úpravy má nově zavedená možnost dodatečného schválení jednatelství bez příkazu, která ovšem vyžaduje výslovnou úpravu ratihabice, neboť o zastoupení vůbec nešlo. Projevem autonomie smluvní volnosti je též vázanost účinků prokury již okamžikem jejího udělení, a nikoli až zápisem do obchodního rejstříku, či nově zavedená možnost sjednat důvody pro odvolání plné moci. Touto možností se částečně akceptuje připomínka prof. Tichého směřující k zavedení institutu neodvolatelné plné moci, ale k ochraně zmocnitele se zachovává právo odvolání zmocnění i pro jiný zvlášť závažný důvod.

Některé změny jsou do jisté míry arbitrární a vycházejí z posunu vnímání praxe a potřeb společnosti. Za příklad takovéto změny lze považovat rozhodnutí o tom, zda mají v případě plurality zástupců jednat za zastoupeného všichni společně (jako je tomu dnes), nebo každý zvlášť. Ve shodě s doporučením týmu prof. Tichého se komise nakonec rozhodla pro změnu stávajícího pojetí a zavedení dispozitivního pravidla individuálního jednání každého zmocněnce.

Navrhovaná právní úprava respektuje i doktrinní kritické požadavky vůči stávajícímu znění občanského zákoníku a odstraňuje proto například pojetí jednostranného „zastoupení na základě plné moci“ a nahrazuje jej teoreticky správnou koncepcí „smluvního zastoupení“ s důsledným promítnutím do terminologie i obsahu normativního textu.

Dovoluji si uzavřít, že navrhovaná právní úprava zastoupení v celé třetí hlavě části první NOZ je dobře propracovaná, zahrnuje všechny většinové požadavky změn, včetně akceptace některých připomínek týmu prof. Tichého a snaží se bez zbytečně radikálních zásahů citlivě vyvažovat práva, povinnosti a ochranu zastoupených, zástupců i třetích osob, což je nakonec jejím základním smyslem. S výjimkou vypuštění či přeřazení ustanovení § 414 NOZ o nezpůsobilém zástupci nemám vůči návrhu připomínek.